

SOLÀ I GUSSINYER, Pere. *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998.

La història social és determinant per copsar el procés de formació d'un país. Encara més, sense els estudis de base, és a dir, sense les recerques que cerquin els nusos a través dels quals es construeix una comunitat nacional, no tindria sentit qüestionar-se termes com la cultura política, la ideologia, o la cultura, ras i curt. Per tant, l'estudi dels àmbits de reunió i de manifestació, d'institucions de socialització cultural, empresarial, religiosa o d'esbarjo, és un indicatiu del tot remarcable per entendre també el projecte de les diverses cultures alternatives. És així, doncs, com la història cultural troba en la recerca de les institucions associatives –formals o informals– un exponent explicatiu de l'evolució de la nostra societat. I, sobretot, un factor explicatiu del pas de les formes organitzatives de l'Antic Règim al procés d'industrialització que s'emmarca en la societat contemporània. Des d'aquesta òptica, l'ampli programa de recerca que està duent a terme Pere Solà, basat en la recerca sobre els processos de les xarxes associatives del Principat, és un excel·lent exponent d'informació per estudiar diverses articulacions de relacions, primer intergrupals i després orgàniques, des d'àmbits socials no únicament de classes populars, sinó també de la burgesia o l'església. Tot amb tot, la utilitat d'aquest estudi (un referent global del qual el tenim en la *Història de l'Associacionisme català contemporani* [1995], recerca emmarcada entre 1887 i 1966) serveix sobretot per qüestionar el que l'autor, manllevant una categoria de Max Weber, entén com "monopoli de la cultura". És a dir, la recerca de Solà, circumscrita –després d'haver-ne elaborat una d'anterior per al nord-est català– a la part sud del Principat, descriu algunes característiques de les entitats associatives contemporànies: 1) el pes de les associacions eclesiàstiques; 2) les entitats cooperatives, de socors mutus i agràries; 3) les dimensions microassociatives de les institucions quant al nombre d'associats; 4) la relació entre urbanització/industrialitza-

ció i societats esportives i d'esbarjo; 5) la inflexió republicana quant a nombre d'entitats emergents; 6) el pes de les entitats polítiques republicanes en la dècada dels anys vint i trenta fins al 1939, i 7) la funció culturitzadora dels ateneus obrers i ateneus ciutadans (el Centre de Lectura de Reus). En aquest darrer sentit, la recerca de Solà és apta per il·lustrar el fet que qualsevol estudi sobre l'associacionisme obrer –conformador de la cultura popular, de la cultura de les classes subalternes– ha de tenir present l'evolució més àmplia de conjuntures de conflictes socials, tot just per copsar també els canvis en les tipologies organitzatives de les classes populars, tal com plantejava a *L'associacionisme obrer a la història de la societat catalana*:

¿Quin sentit té, per exemple, refer amb pèls i senyals la microhistòria associativa d'una localitat, perdent de vista la força col·lectiva que ha pogut tenir, a un moment donat, el sindicalisme de classe, les implicacions de la violència estructural, perdent en definitiva de vista l'ordre de les determinacions?

(SOLÀ: 1993, 31)

I quines són aquestes determinacions? La política n'és una de bàsica. Una lectura general del procés associacionista constata, doncs, com estableix Solà, el pas de l'hegemonia de les entitats al voltant de la cultura religiosa a una progressiva laïcització republicana de les associacions fins a observar un dirigisme associatiu franquista amb la Llei de reglamentació associativa de 1941. Tanmateix, també podem extreure una altra lectura del llibre en funció del grau de densitat industrialitzadora. Ciutats com Reus mostren una activitat associativa civopolítica superior a ciutats on el procés de "revolució industrial" ha estat no tan accentuat, com és el cas de Tarragona, més dependent d'una xarxa burocràtico-institucional i d'economia portuària. Cal, a més, tenir en compte el pes específic de l'associacionisme eclesiàstic, dependent, és clar, de diòcesis com Tortosa; però igualment cal destacar el pes de les entitats de caire agrícola en les comarques de la Ribera de l'Ebre. En aquest cas, també s'ha de matisar que durant el període republicà es desenvolupen entitats culturitzadores republicanes com és el cas de Móra d'Ebre. Aquestes conclusions més generals, amb tot, s'han de matisar sota un punt de vista més local, i Reus torna a ser un element demostratiu de l'auge de les entitats, tant les burgeses (El Círcol) com les obreristes i republicanes (Foment Nacionalista Republicà). En efecte, entre 1890 i 1909 la vida associativa i la política obrerista i republicana nacionalista coneixen –com a resultat de la demostració d'una crítica a la política militarista i marcadament oposada als interessos econòmics del proletariat urbà de la Restauració– un canvi d'inflexió que esdevindrà significatiu vers els anys vint i trenta. Per tant els

àmbits cronològics d'abast mitjà poden ser indicatius de formació de noves entitats associatives. En aquest sentit, Pere Anguera remarca que "entre 1868 i 1939 el sentir polític articulava pràcticament tota la vida de relació dels militants i simpatitzants" i que "al voltant dels nuclis ideològics amb voluntat popular o aspiracions populistes es teixia una complexa vida de relació [...]". I pel que feia al sorgiment de les entitats esportives Anguera palesa que "els nous dirigents de l'esport popular agermanaven en el seu disseny de futur ideal el desenvolupament del cervell i del cos" i que "La gent no s'afiliava tant a un partit com s'incardinava a les seves actuacions lúdiques" (ANGUERA: 1993, 66-67). Aquestes conclusions hauran de ser afirmades o matisades amb les dades d'associacions polítiques, de lleure, confessionals o econòmiques de què Solà ens forneix en aquest estudi. De tota manera, sí que sembla desprendre's d'aquesta recerca el fet que la politització/instrucció i -per exemple- el binomi lleure/formació coneixen un impuls en la formació de la Catalunya contemporània, no tan sols pel que fa a l'esplet associatiu, sinó pel que fa a la xarxa de mitjans de comunicació de masses -ràdio o premsa- que anaven incorporant-se a la vinculació entre civilitat i catalanització (vegeu en aquest sentit la recerca sobre els mitjans de comunicació de masses al Principat de finals del vuitcents fins al primer de segle efectuada per FRANCESC ESPINET: 1992). La recerca de Pere Solà, doncs, planteja com s'han anat articulant diverses respostes a la societat industrial. Respostes que s'adscriuran finalment a estratègies polítiques ("intel·lectuals col·lectius"). Ara bé, potser, com es desprèn d'*Itineraris...*, arran de l'anàlisi de l'evolució d'aquests associacionismes i *associacionistes*, podrem situar amb més concreció una organització política. (Com manté per exemple l'autor, una vaga serà una conseqüència de l'organització de societats obreres, i una hegemonia republicanocatalanista serà també el punt d'arribada d'una xarxa societària cultural i política). D'altra banda, i en l'àmbit metodològic, l'exhaustiu buidatge dels fons d'associacions dels arxius locals, comarcals, nacional i estatals que porta a terme Pere Solà, tenint en compte les aportacions bibliogràfiques d'investigadors que han estudiat aspectes de la vida associativa (Gavaldà, Santesmases, Sánchez Cervelló, Mayayo, Anguera o Arnavat), permet establir tipologies cronològiques i de freqüència associativa, com una caracterització d'adscripció social (l'amplitud significava dels "valors associatius" de la qual aniria des dels treballadors de serveis al pes dels gremis). Aquests tipus de recerques, seguidores de la tradició anglosaxona o de la sociologia alemanya (delimitació de "comunitat" i "associació" en el cas de

Tönnies), permeten entendre que el concepte de "classe social" en els orígens de la societat contemporània no és pas una categoria estrictament econòmica, sinó també -i sobretot- *cultural*, és a dir, que cal estudiar un procés de *formació* des de les actituds i manifestacions concretes que palesen uns components d'un "món de vida" (des de la premsa, el sindicat el partit o el lleure). Tan sols tenint en compte aquesta dimensió *sobredeterminant* del concepte de classe com a dimensió cultural és possible determinar continuïtats i ruptures en l'establiment d'una cultura política. I heus ací l'aportació -fonamental- dels estudis de la sociabilitat com a "dada de la condició social humana -afirma Solà-: on hi ha homes i societat hi ha intercanvis i relacions interhumanes". I mostrar els tipus d'institucions que permeten entendre el pas de respostes informals ("protoconsciència") a formals ("consciència") és l'objecte d'aquesta "reconstitució sociohistòrica de les xarxes associatives del sud de Catalunya, i l'avaluació dels efectes específics d'aquestes xarxes en relació a l'educació popular". Aquests exemples d'investigació són, doncs, un exemple de diàleg entre diverses ciències socials: de la història (diacronia) a la sociologia o a l'antropologia, tot just per associar a comportament col·lectius una comprensió totalitzadora: de l'estadística a les associacions de base i a les actituds polítiques.

XAVIER FERRÉ